

CODE GOEDE PRAKTIJK TER VOORKOMING VAN DE INTRODUCTIE EN VERSPREIDING VAN INVASIEVE UITHEEMSE SOORTEN

BINNENVAART & PLEZIERVAART

1. Inleiding en achtergrond

1.1. Impact van invasieve uitheemse soorten

Invasieve uitheemse soorten (IUS) worden momenteel beschouwd als een van de belangrijkste directe oorzaken van **biodiversiteitsverlies**, naast overexploitatie, vervuiling, vernietiging van habitats en klimaatverandering ¹. Naast het verlies aan biodiversiteit dat ze veroorzaken, kunnen IUS ook **ernstige economische schade** aanrichten door bijvoorbeeld de ecosysteemdiensten waarvan landbouw, bosbouw en visserij afhankelijk zijn te verstoren. Maar ook de transportsector en pleziervaart kunnen hinder ondervinden als vaarwegen versperd worden door de groei van waterplanten of mechanismen geblokkeerd worden door weekdieren. Huidige schattingen plaatsen de wereldwijde economische schade rond 5 % van het mondiale BBP ², terwijl de kosten voor de Europese lidstaten meer dan 12 miljard euro per jaar bedragen ³. Daarnaast kunnen IUS ook gevolgen hebben voor de menselijke gezondheid.

Historische introducties van uitheemse soorten hebben meestal plaatsgevonden met weinig besef van de mogelijke negatieve gevolgen, maar recent is de ware omvang van de bedreiging en schade, zowel ecologisch als sociaaleconomisch, beter in kaart gebracht. Van de 395 Europese inheemse soorten die als “ernstig bedreigd” worden beschouwd op de IUCN Rode Lijst van bedreigde diersoorten, is dit voor 134 soorten (deels) door de aanwezigheid van uitheemse invasieve soorten ⁴. Bovendien is er voor veel introducties een zogenaamde “invasieschuld” waarbij een nieuw geïntroduceerde soort pas na een periode van 20-50 jaar gevestigd en invasief wordt.

Zoetwaterecosystemen staan bekend als **grote ‘ontvangers’ van geïntroduceerde IUS** en zijn bijzonder kwetsbaar voor de verdere verspreiding van die IUS als gevolg van het open karakter van deze ecosystemen ⁵. De flora en fauna

van de Europese rivieren zijn de laatste honderd jaar dan ook drastisch veranderd als gevolg van (al dan niet onbedoelde) introducties van uitheemse soorten door de mens. Als invasieve uitheemse soorten zich in waterlichamen hebben gevestigd, kan het heel moeilijk, zo niet onmogelijk, zijn om ze onder controle te houden of uit te roeien. Bijgevolg zijn de meest doeltreffende maatregelen om aquatische IUS aan te pakken de **preventie van de introductie en vestiging**, en de vroegtijdige opsporing en uitroeiing.

1.2. Wat zijn invasieve uitheemse soorten

Niet elke uitheemse soort is daarom ook een invasieve uitheemse soort. Om als een invasieve uitheemse soort beschouwd te worden, moet er aan **3 criteria** voldaan zijn: De soort moet 1) door **menselijk toedoen** 2) **buiten zijn natuurlijk verspreidingsgebied** geïntroduceerd zijn en 3) daar een **negatieve impact** hebben.

Naar schatting zijn er momenteel in Europa rond de **12.000 gevestigde uitheemse soorten**, waarvan een **10 tot 15%** een **invasief** karakter heeft. Deze aantallen worden verwacht van nog te stijgen in de komende decennia.

1.3. Pathways

De meest doeltreffende en kosteneffectieve manier om IUS het hoofd te bieden, is het beperken van hun introductie, vestiging en verspreiding. De “**Europese verordening nr. 1143/2014 betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten**” ⁶ legt verscheidene beperkingen op voor een selectie van IUS (de zogenaamde “voor de Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten”), met het oog op het **indijken van de opzettelijke introductie en de verspreiding** van deze soorten.

Een groot deel van de IUS wordt echter onopzettelijk geïntroduceerd of verspreid. Daarom is het van cruciaal belang om de routes van onopzettelijke introductie of verspreiding doeltreffender te beheren. Deze **routes van onopzettelijke introductie en verspreiding**, zogenaamde pathways, werden voor België geanalyseerd en gerangschikt naar de hoeveelheid en impact van IUS die via deze pathway geïntroduceerd en verspreid worden ⁶. Het is voor de zoet water sectoren binnen deze pathways dat het grootste verschil qua preventie van introductie en verspreiding gemaakt kan worden. Voor de binnenvaart en pleziervaart is er maar één relevante, overkoepelende pathway die verband houdt met onopzettelijke verspreiding:

- **Verstekelingen bij transport**
 - Van persoonlijk en professioneel materiaal (bijv. wetsuits, zwemvest, touwen etc.). Invasieve uitheemse soorten kunnen zich ongemerkt vasthechten aan nat materiaal en zo mee getransporteerd worden.

- Van vaartuigen en ander drijvend materiaal. Invasieve uitheemse soorten kunnen zich vasthechten aan de harde structuren (zoals de bootromp, boeien en steigers) die in contact komen met water. Deze laag van levende organismen wordt ook wel biofouling genoemd.
- Van water in vaartuigen. Water dat zich verzamelt in en op vaartuigen (bijv. koelwater, ballastwater,...) vormen plekken waar invasieve uitheemse soorten gemakkelijk kunnen verzamelen en zo mee getransporteerd worden.

Dit document is bedoeld als leidraad voor vrijwillige maatregelen (een code goede praktijk) die moeten worden genomen om verdere onopzettelijke introducties via de voorgenoemde pathway in en rond zoet water te voorkomen.

2. Code goede praktijk

2.1. Waarom een code goede praktijk?

Deze code goede praktijk is een **vrijwillig instrument** dat tot doel heeft om de introductie en verspreiding van aquatische invasieve uitheemse soorten te beperken door het gebruik van preventieve maatregelen en de bewustmaking van gebruikers van zoet water. Deze code goede praktijk is opgesteld voor de binnenvaart en de pleziervaart, maar is onderdeel van een set van codes goede praktijk voor de hele zoet watersector. Het gebruik van dergelijke codes goede praktijk (= gedragscodes) wordt aanbevolen door de Raad van Europa ^{7,8}, en soortgelijke codes of initiatieven worden al toegepast of zijn in voorbereiding op internationaal, nationaal of regionaal niveau in verschillende landen over de hele wereld, zoals Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Australië of de Verenigde Staten.

Deze code is opgesteld als een onderdeel van het hoofdstuk betreffende zoet water van het **nationaal actieplan voor de aanpak van de onopzettelijke introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten van de Unielijst in België**, opgesteld en uitgevoerd door het Nationaal Wetenschappelijk Secretariaat voor Invasieve Uitheemse Soorten (NWSIUS) ⁹. De inhoud en voorgestelde maatregelen werden in samenwerking met de sector geformuleerd via een reeks werkgroepen en consultaties met vertegenwoordigers uit de binnenvaart- en pleziervaartsector die actief zijn in het hele land (Wallonië, Vlaanderen, Brussel).

2.2. Doelgroep

Deze code goede praktijk heeft als doel om een reeks maatregelen bekend te maken bij **iedereen die zich bezighoudt met de binnenvaart en pleziervaart**, of het nu gaat om individuele binnenvaartondernemers, schippers of federaties. Dit

wordt beoogd via de verenigingen en organisaties die de eindgebruikers vertegenwoordigen en die deze code mee onderschrijven. De code is ook bedoeld voor de verschillende Belgische overheden en hun instanties die de binnenvaart en pleziervaart reguleren. Deze code is een vrijwillige overeenkomst en geen juridisch bindend instrument.

2.3. Maatregelen

De betrokken partijen engageren zich ertoe om de twee belangrijke maatregelen, beschreven in deze code, te volgen:

- 1. Het aanraden van het toepassen van goede bioveiligheidsprotocols om onbedoelde introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten (en eventuele ziekten) te voorkomen.**
- 2. Deel te nemen aan initiatieven om de bewustwording rond invasieve uitheemse soorten en hun impact te verbeteren**

Hieronder volgen gedetailleerde beschrijvingen van deze maatregelen.

- 1. Het aanraden van het toepassen van goede bioveiligheidsprotocols om onbedoelde introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten (en eventuele ziekten) te voorkomen.**

Een **eerste bioveiligheidsprotocol** is het regelmatig **verwijderen van biofouling** en het **aanbrengen van antifouling**:

- Controleer je vaartuig regelmatig op de aanwezigheid van biofouling en verwijder alle aangroei vooraleer nieuwe antifouling aan te brengen. Idealiter gebeurt dit elke 2 a 3 jaar voor de pleziervaart, en elke 5 a 7 jaar voor de commerciële binnenvaart, aangezien studies hebben aangetoond dat de hoeveelheid biofouling sneller toeneemt na deze tijdsperioden. Bij het verwijderen van aanwezige biofouling dient extra aandacht besteed te worden aan de zones waar antifouling moeilijker kan aangebracht worden of sneller slijt, zoals propellers van boten in de pleziervaart, inlets van waterkoeling en opofferingsanoden. Het regelmatig controleren op de aanwezigheid van biofouling en het aanbrengen van antifouling is een van de voornaamste manieren om de verspreiding van IUS te beperken in de binnenvaart en pleziervaart.
- Zorg er bij het verplaatsen van boeien, steigers en ander materiaal met biofouling ervoor dat alles volledig gedroogd is vooraleer het naar een nieuwe locatie getransporteerd wordt, zodat er geen levende propagulen (hele organismen of delen ervan die kunnen overleven en zich voortplanten zoals fragmenten van planten, zaden, dieren) onbedoeld verspreid kunnen worden.

- Bij het verwijderen van biofouling dient ervoor gezorgd te worden dat alle verwijderde resten van biofouling en antifouling in geen geval terug in het water geloosd worden. Bij voorkeur worden deze opgevangen en afgevoerd worden als een afvalstof.

Een **tweede bioveiligheidsprotocol** dat toegepast kan worden is het **checken en reinigen** van persoonlijk en professioneel materiaal **tussen verplaatsingen**:

Checken:

- Controleer uitrusting die in het water hangt (bijv. touwen, fenders en ankers) op verontreinigingen zoals modder, plantenfragmenten en kleine waterdiertjes, alvorens de locatie te verlaten. Controleer ook regelmatig filters en inlets van (koel)water op de aanwezigheid van plantenfragmenten of waterdieren. Verwijder alles wat je vindt, en gooi het in de vuilbak.

Reinigen:

- Maak alles wat in contact is geweest met water zo snel mogelijk grondig schoon voordat u de locatie verlaat. Gebruik hiervoor altijd water dat zo vrij mogelijk is van biota om te vermijden dat deze mee getransporteerd worden. Opgepompt water uit rivieren of kanalen dient gefilterd te worden met behulp van een wierpot om het oppompen van biota zo veel mogelijk te vermijden. Heet water geniet de voorkeur, omdat het biota kan doden vooraleer deze in de waterloop terechtkomen. Indien mogelijk, vermijd de aanwezigheid van plassen op het dek en stilstaand water in interne structuren bij verplaatsingen tussen locaties; en laat materialen zo lang mogelijk drogen om de verspreiding van aquatische biota die op vochtige materialen aangehecht zijn te beperken.

Een **derde bioveiligheidsprotocol** omvat enkele maatregelen voor **tijdens het varen**:

- Indien mogelijk, vermijd het varen door plantenmatten. Hierdoor kunnen planten fragmenteren en verder worden verspreid. Indien het doorvaren van plantenmatten niet kan vermeden worden, laat dan erna de schroef kort maar hard in de omgekeerde richting draaien om mogelijke fragmenten los te maken. Deze praktijk kan ook tijdens het varen af en toe toegepast worden.
- Vermijd de inname van ballastwater in hotspots van invasieve soorten en indien mogelijk, vermijd het transport van ballastwater tussen verschillende rivier/kanaalsystemen. De informatie over de aanwezigheid van invasieve soorten in hotspots is te vinden op de NWSIUS website (<https://www.iasregulation.be/NL/checkcleandry>).

Een **vierde en laatste bioveiligheidsmaatregel** omvat het **afvoeren van afval**:

- Zorg dat gebruikt of afgedankt materiaal (bijvoorbeeld touwen) dat in het water is geweest niet in de natuur kan terechtkomen. Geef het af in een recyclagepark of voer het af via een afvalverwerkingbedrijf ^a.

2. Deel te nemen aan initiatieven om de bewustwording rond invasieve uitheemse soorten en hun impact te verbeteren

Bewustmaking van de problematiek rond invasieve uitheemse soorten, hun impact en de acties die personen in de binnenvaart en pleziervaart kunnen ondernemen is een belangrijk onderdeel van deze code goede praktijk. Met het ondertekenen van deze code goede praktijk, verbindt de partner zich ertoe om:

- Informatiemomenten in te richten voor leden. Dit houdt in dat de voorgestelde protocols en beschikbare informatie opgenomen wordt in reeds bestaande cursussen, en/of dat er nieuwe workshops/trainingen worden ingericht. Dit zal gebeuren in samenwerking met het NWSIUS, waarbij het secretariaat het nodige materiaal en/of info kan verschaffen (bijvoorbeeld powerpoints, flyers, posters, video's,...). Daarnaast wordt in deze cursussen en/of trainingen de mogelijkheid aangeboden om te leren hoe men invasieve uitheemse soorten kan herkennen en melden (via ObsIdentify of waarnemingen.be), en worden leden aangemoedigd om deel te nemen aan monitoring en onderzoek van IUS. Informatie over de aanwezige invasieve uitheemse soorten op specifieke locaties kan opgevraagd worden via het NWSIUS.
- Het beschikbare communicatiemateriaal te verspreiden via de aanwezige communicatiekanalen. Dit omvat deze code goede praktijk, alsook bijkomend communicatiemateriaal dat ontwikkeld werd door het NWSIUS in samenwerking met de vertegenwoordigers uit de sector. Het NWSIUS is verantwoordelijk voor het aanleveren van het communicatiemateriaal (digitaal via <https://www.iasregulation.be/NL/checkcleandry> en fysiek).

3. Slotbepalingen

1. Follow-up en evaluatie:

- Deze code goede praktijk wordt om de twee jaar geëvalueerd en geactualiseerd om de relevantie en doeltreffendheid ervan te waarborgen. Deze evaluatie wordt geïnitieerd door het Nationaal Wetenschappelijk Secretariaat voor Invasieve Uitheemse Soorten

^a Op het moment van opstellen van deze code goede praktijk (anno 2025) kunnen Waalse binnenvaartondernemers hun scheepsafval (niet-huishoudelijk en niet-oliehoudend of vethoudend) niet inleveren bij Waalse recyclageparken. Daarom kan dit afval van Vlaamse, Brusselse en Waalse schippers enkel gedeponeerd worden in Vlaamse, Brusselse of buitenlandse recyclageparken voor de binnenvaart.

(NWSIUS). Deze tweejaarlijkse evaluatie zal voor minstens 6 jaar aangehouden worden.

2. Feedback van belanghebbenden en dataverzameling:

- Tijdens de implementatieperiode van de code worden opleidingssessies georganiseerd en wordt data verzameld over de doeltreffendheid van de maatregelen. Daarnaast wordt tijdens de evaluatie feedback gevraagd van de betrokken partijen (i.e. de ondergetekenden van de code) om vast te stellen welke maatregelen werken en welke voor verbetering vatbaar zijn om ervoor te zorgen dat de code goede praktijk de huidige haalbare en meest doeltreffende maatregelen voor de sector weerspiegelt.

3. Herzieningen:

- Alle herzieningen van de code goede praktijk moeten worden goedgekeurd door het Nationaal Comité voor invasieve uitheemse soorten, alsook door de ondergetekenden van de code. Na goedkeuring wordt de bijgewerkte gedragscode meegedeeld aan alle belanghebbenden en worden er indien nodig nieuwe opleidingssessies georganiseerd.

4. Goedkeuring:

- De inhoud en maatregelen van deze code goede praktijk werden uitgewerkt in 2024 en 2025 samen met de sector via een reeks werkgroepen en consultaties met vertegenwoordigers die actief zijn in het hele land (Wallonië, Vlaanderen, Brussel) en zijn goedgekeurd door de ondertekenende organisaties en instanties:

5. Referenties

1. IPBES. *Global assessment report of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Debating Nature's Value* (2019).
2. Pimentel, D., Zuniga, R. & Morrison, D. Update on the Environmental and Economic Costs Associated with Alien-Invasive Species in the United States. *Ecol. Econ.* **52**, 273–288 (2005).
3. Kettunen, M. et al. *Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) - Assessment of the impacts of IAS in Europe and the EU (final module report for the European Commission)*. (2008).
4. IUCN. The IUCN Red List of Threatened Species. **Version 20**, (2012).
5. Moorhouse, T. & Macdonald, D. Are invasives worse in freshwater than terrestrial ecosystems? *Wiley Interdiscip. Rev. Water* **2**, (2015).
6. European Union. VERORDENING (EU) Nr. 1143/2014 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 22 oktober 2014 betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten. *Publ. van Eur. Unie* **2014**, 35–55 (2014).
7. National Scientific Secretariat on Invasive Alien Species. Pathways of unintentional introduction and spread of 88 invasive alien species of Union concern in Belgium: identification and prioritization. (2023).
8. EUROPESE COMMISSIE. MEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT, DE RAAD, HET EUROPEES ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITÉ EN HET COMITÉ VAN DE REGIO'S. Onze levensverzekering, ons natuurlijk kapitaal: een EU-biodiversiteitsstrategie voor 2020. *COM 55* (2011).
9. Shine, C. et al. *Assessment to Support Continued Development of the EU Strategy to Combat Invasive Alien Species*. (2010).
10. Nationaal Wetenschappelijk Secretariaat voor de invasieve uitheemse soorten. Nationaal actieplan voor de aanpak van de onopzettelijke introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten van de Unielijst in België. (2022).

Ondertekende instanties en federaties

Bescherm onze aquatische ecosystemen tegen invasieve uitheemse soorten

Invasive Alien Species
National Scientific Secretariat

